

BOZZAY RÉKA

egyetemi docens
DE BTK Néderlandisztika Tanszék
<https://orcid.org/0000-0002-3057-000X>
bozzay.reka@arts.unideb.hu

BESZÁMOLÓ AZ 55. REBAKUCS KONFERENCIÁRÓL

Szenczi Molnár Albert (1574–1634) születésének 450., valamint az Institutio-fordítás megjelenésének 400. évfordulója alkalmából Debrecenben rendezték meg a ReBaKucs 55. konferenciáját 2024. szeptember 5. és 7. között. Az előadások Szenczi Molnár Albert életével és munkásságával, illetve a 16–17. századi peregrináció történetével foglalkoztak.

Kucsszavak: Szenczi Molnár Albert, peregrináció, ReBaKucs

REPORT ON THE 55th REBAKUCS CONFERENCE. On the occasion of the 450th anniversary of the birth of Albert Molnár Szenczi (1574–1634) and the 400th anniversary of the publication of the Institutio translation, the 55th ReBaKucs conference was held in Debrecen, 5–7 September 2024. The lectures focused on the life and work of Albert Molnár Szenczi and the history of peregrination in the 16th and 17th centuries.

Keywords: Albert Szenczi Molnár, peregrinatio academica, ReBaKucs

A Debreceni Egyetem BTK Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézete (Reformációkutatató és Kora Újkori Művelődéstörténeti Műhely) és Néderlandisztika Tanszéke, együttműködve a HUN-REN BTK Irodalomtudományi Intézetének Reneszánsz Osztályával, az egyetemek régi magyar irodalom tanszékeivel és doktori programjaival, a Tiszántúli Református Egyházkerülettel és intézményeivel (a TTRE Közgyűjteményei és a Debreceni Református Hittudományi Egyetem), valamint a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karával és Debrecen Megyei Jogú Várossal közösen szervezte 2024. szeptember 5. és 7. között az 55. ReBaKucs konferenciát, melynek témája Szenczi Molnár Albert és a 16–17. századi peregrinatio academica volt.

A korszakválasztás nem volt véletlen, hiszen a szervezők abban a két században kívánták vizsgálni a peregrinációt, melyekben maga Szenczi is élt és alkotott. Az elő-

Beérkezett 2024. 06. 15.
Közlésre elfogadva 2024. 08. 15.
Copyright GERUNDIUM

adások egy része Szenczi személye és munkássága köré épült, míg a másik témakör az egyetemjárás különféle aspektusait vizsgálta történészek és irodalmárok kutatásain keresztül.

A peregrináció egyetemtörténeti vonatkozású feldolgozása többféle megközelítésmódot tett lehetővé, a szervezőkkel egy nagy, általános áttekintés után a felekezetek szerinti egyetemjárásra kértünk fel előadókat, de emellett szakmacsoport (jogászok), kisebb térséghez köthető peregrinációs adatok és egy egyetem magyar vonatkozású peregrinációs adatai is terítékre kerültek.

A bevezető előadást Szögi László tartotta, aki az elmúlt évtizedek kutatásait összefoglaló könyve, a 2022-ben megjelent *Peregrinatio Academica: A külföldi magyar egyetemjárás története, mérete és irányai 1150–1918* alapján mutatta be a külföldi egyetemjárás legváltozatosabb korszakát, a 16–17. századot. Ahogy elmondta, a peregrináció iránya ebben a korszakban alapvetően megváltozott, Bécs és Krakkó vonzereje csökkent a reformáció terjedésével, Wittenbergé viszont jelentősen nőtt. 1590-ig Wittenberget felekezeti hovatartozás nélkül látogatták a hazai protestánsok, ezután vált el az evangélikus és református diákok peregrinációja, részben Németországon belül, később azon kívül is. Itáliába egy rövid visszaesés után újból jelentős számú magyar beiratkozót találni, mivel – elsősorban Padovába – katolikusok és protestánsok is beiratkozhattak. Katolikusok megfordultak még Prágában, Olmützben és Grazban a jezsuiták által alapított akadémiákon. A 17. században már több mint 10 ezer magyarországi beiratkozót találni az európai egyetemeken. A német egyetemek most is kiemelkedők maradtak, de a korszakban nem egyenletes a látogatottságuk, a 30 éves háború nagyon visszaveti a magyar beiratkozásokat. Érzékelhető viszont a holland egyetemek jelentőségének növekedése, de Bécs és a Habsburg Birodalom kisebb egyetemei is vonzzák a magyarokat. Angliában szintén nő a magyarok létszáma. Nem túl jelentős létszámban, de Svájcban is tanulnak magyarok, illetve a skandináv és baltikumi egyetemeken is felbukkan néhány diák.

Az evangélikus peregrinációról két előadást is hallhattunk, mindkettő könyvgyűjteményeken keresztül vizsgálta a témát. Csepregi Zoltán a Bibliotheca Nationis Hungaricae: a Wittenberg-Hallei Magyar Könyvtár mint a kora újkori evangélikus peregrináció lenyomata címmel beszélt a Wittenberg-Hallei Magyar Könyvtár kéziratgyűjteményéről, ahol mintegy 2500 kora újkori személy azonosítható, és ez a névsor az itt őrzött alkalmi nyomtatványok címleírásaiból további mintegy 2000 fővel bővíthető. Az itt található irattípusok alkalmasak lehetnek a beiratkozási adatok vizsgálatán túlmutató mélyfúrásokra, kapcsolattrendszerek elemzésére, a tanulmányok tartalmi értékelésére. A gyűjtemény törzséhez tartoznak az ösztöndíjak adminisztrációs és a könyvgyűjtemény gyarapításának dokumentumai. Verók Attila a hallei peregrináció hatását az erdélyi felekezet- és tudománytörténetre a szászok példáján keresztül vizsgálta elsősorban eszmétörténeti szempontból. A kezdetektől lutheri eszméket valló erdélyi szászok könyves kultúrája kiváló kutatási terepet kínál, hiszen a 16–18. század vonatkozásában szinte a teljesség igényével feltárt könyvjegyzékek és a máig megmaradt

könyvtári állományok rekonstrukciója alapján azonosíthatónak tűnnek azok a csomópontok, amelyek a reformáció első, majd később bekövetkező hullámai között feszülő korszakokat szerves ideológiai folyamattá kapcsolják össze Erdély, különösen a Barcaság, valamint Nagyszében és környékének német ajkú lakossága körében.

Lovas Borbála Padovától Amszterdamig és tovább: Választások, generációk, szellemi otthonkeresés és az unitárius *peregrinatio academica* a kora újkorban című előadása arra kereste a választ, hogy milyen tanulságok szűrhetők le az erdélyi unitárius tanulók külföldi egyetemjárásával foglalkozó eddigi kutatásokból, és hogyan folytatható az elkezdett munka. A korábbi forrásanyagot újakkal kibővítve láthatóvá válik, hogy a padovai, római, bécsi, heidelbergi, wittenbergi, frankfurti, leideni, amszterdami és más egyetemek miért és mikor voltak kedvelt úti célok egy-egy család tagjai, egy-egy iskola diákjai számára, milyen támogatási rendszerek és milyen karrierlehetőségek miatt választottak tanulmányi helyszínt az unitárius diákok. A forrásoknak köszönhetően újabb peregrinusok azonosíthatók, pontosítható a diákok szociális beágyazottsága, kapcsolati hálója, egyetemi időszak utáni munkássága. Az unitárius peregrinációt a reverzálisokon keresztül Szigeti Molnár Dávid vizsgálta. A peregrinusok által aláírt kötelezvények többnyire formulákkal élnek, olykor azonban az is kiolvasható belőlük, hogy mit kell az alumnusoknak tanulniuk az egyetemeken és mennyi ideig tanulhatják azt, vagy hogy épp mekkora összeget utalnak ki nekik. A reverzálisok jelentőségét az is növeli, hogy olyan unitáriusok után maradtak fenn ilyen dokumentumok, akik később nagy karriert csináltak: Almási Mihály, Kolozsvári Dimény Pál, Régeni Mihály stb.

A kálvinista peregrináció történetét is több szempontból mutatták be az előadók. Hegyi Ádám A református peregrináció emlékezete ego-dokumentumokban a kora újkorban című ismertetésében arról beszélt, hogy a peregrinusokat útikönyvek és szóbeli információk segítették felkészülni az utazásra. Bár egyre több levelezés, emlékkönyv és peregrinus napló hozzáférhető, nem sok elemzés foglalkozott azzal, milyen emlékeket ápoltak a diákok a külföldi tanulmányaikról, pedig a kora újkori történetírás hosszan taglalta nyugat-európai egyetemek és a hazai reformáció fejlődéstörténetét, ez pedig a nagy összegző művek megjelenése előtt a kulturális emlékezet formájában épült be a kálvinista közgondolkodásba. Ezt a közgondolkodást ego-dokumentumokban lehetett megragadni, ezért az előadás esettanulmányként azt mutatta be, mit tudtak a kora újkori peregrinusok az egyetemek és az egyetemjárás történetéről. Miért nem ismerték Szenczi Molnár Albert 1606-ban Nürnbergben megjelent üdvözlőversét, és miért tudta mindenki, hogy Zürichben komoly ösztöndíj fogadta a magyarországi tanulókat?

A peregrináció pénzügyi vonatkozását taglalta Csorba Dávid Bursa Hungarica Debreceniensis – peregrinációs célok és támogatók a cívisvárosban (1628–1794) című előadása. A debreceni kollégium diákjai többféle támogatással indultak külföldi tanulmányútra. Jötevő mecénások, városi tisztviselők, kollégiumi alapítványok segítették az elindulást. Az előadás a támogatás feltételrendszerét vizsgálta a változó történelmi és gazdasági helyzettől kezdve, a diák karakterén keresztül a támogató személyes kegyességéig érdekes, sokszor humoros anekdotákon keresztül.

A kálvinista peregrináció történetének egy nagyon érdekes aspektusát világította meg Oláh Róbert előadása. A tehetsős gazdag ifjakat a nemesek képzését biztosító Kavalierstour idején szegényebb, de tehetséges kíséreik segítették. Ezeknek az ephorusoknak/praeceptoroknak a története kevésbé feltárt, pedig Miskolci Csulyak Istvántól Filiczki Jánoson át Lackner Kristófig számos értelmiségink műveltségét befolyásolta, hogy egy-egy nemesifjú kíséretében külföldi egyetemeken koronázhatta meg a tanulmányait. Az előadás az ephorusok/praeceptorok funkcióit, kötelességeit és lehetőségeit mutatta be.

A fiatal kutató, Éliás János a Nagykunsági Református Egyházmegye területéről külföldön tanulmányokat folytató diákokat vizsgálta a 17. században. Előadásában kiemelte a peregrináció irányát, hosszát, illetve hosszabb külföldi tartózkodás esetén a nagykunsági lelkészek által külföldön írt műveket is.

Fazekas István előadásában a katolikus világi papság külföldi képzését lehetővé tevő intézményeket (római Collegium Germanicum et Hungaricum, bécsi Pazmaneum) egy egységes oktatási rendszer részeként mutatta be. Kitért az egyes szerzetesrendek (jezsuiták, pálosok, ferencesek) képzési rendszerére is, illetve a világi katolikusok külföldi középiskolai tanulmányaira, valamint egyetemlátogatására is.

Szabó Béla Haszontalan peregrináció? A külföldi egyetemjárás és hazai jogi kultúra a 16–17. század fordulója körüli időszakban címmel száz évre koncentrálna látogatási adatok és disputációk alapján mutatta be, hogy a címben sugallt haszontalansággal szemben a külföldi jogi karokon esetlegesen megszerzett jogi ismeretek milyen hatást gyakoroltak a hazai „jogi tudományosságra”. Kik voltak azok, akik „haszontalan” jogi ismeretek egyetemeken való megszerzésére pazarolták idejüket és saját, illetve pártfogóik pénzét? Valóban „haszontalan” volt-e a külföldi jogtanulás, mivel főleg a magánjogi viszonyokban Magyarországon és Erdélyben alkalmazott szokásjog és az egyetemeken elsajátítható összeurópai *ius commune* által átítatott jogi gondolkodás között vélhetően igencsak nagy volt a szakadék. Az előadás áttekintette azokat a törekvéseket, amelyek az elmúlt évtizedekben a nyugat-európai egyetemek magyarországi látogatói között joghallgatóként feltűnők felkutatása, a „peregrinatio academica iuridica” résztvevőiről fellelhető – egyetemi tartózkodásukkal, tanulmányaikkal kapcsolatos – adatok feltárása érdekében történtek.

Bozzay Réka a franekeri peregrináció történetének kutatásával először foglalkozó Forró Imre munkásságát ismertette. Forró még az 1930-as években utrechti diákévei idején kezdte meg a franekeri levéltári anyag feltérképezését. Az előadás a 17. századra koncentrálna mutatta be Forró kutatási témáit (Franeker, Stipendium Bernardinum), kutatásának módszertanát (könyvtári és levéltári anyaggyűjtés még magyarországi tartózkodása idején), és kiterjedt magyar és holland kapcsolati hálóját. Mindez a kommunista Magyarország 60-as éveiben, a pártállami rendszer gyanakvása, a nyugat-európai kutatás hosszú elhalasztása és a besúgók munkájának ellenére is végre mehetett Forró elképesztő kitartásának köszönhetően.

A peregrináció történeti megközelítése mellett irodalmi szempontú vizsgálatokat is hallhattunk a konferencián. Kis Farkas Gábor az Utrechtből hazatérő Komáromi Csipkés György disputációját (*De bis-mortuis, A kétszer meghaltakról*), annak németalföldi aktualitása német és németalföldi teológusok körében való fogadtatása alapján vizsgálta.

Zsengellér József a 17. századi héber köszöntőversek születéséről beszélt, azt vizsgálta, egy 75 versből álló korpuszon és Kismarjai Veszelin Pál konkrét versén keresztül, vajon milyen szintű héber tudás volt szükséges ahhoz, hogy valaki héber verseket tudjon írni, illetve megvolt-e peregrinusainkban a képesség erre, vagy sokkal inkább a poétika latin nyelvű alapos elsajátítása adta meg a háttérrel a versek megalkotásához. Koltai Kornélia előadásában 17. századi protestáns szerzők héber és (a héber fonológiát és morfológiát analógiásan alapul vevő) magyar grammatikáinak, héber carmeneinek és bibliafordításainak-bibliakiadásainak a kölcsönhatásairól, összefüggéseiről beszélt, mégpedig egy olyan perspektívából, amely a jellegzetes hebraisztikai műfajokat inspiráló, peregrinációs szellemi hatásokra fókuszált.

Két előadás foglalkozott az utazással és a diákok kapcsolati hálójával. Móré Tünde A protestáns diák mint ideális utazó a latin nyelvű alkalmi szövegekben a 16–17. század fordulóján, Bácskai-Horváth Hajnalka pedig Váradi Farkas Gergely *album amicorum*a címmel tartott előadást.

Az elhangzott előadások várhatóan a jövő év folyamán a *Studia Litteraria* sorozatban jelennek meg.